

SÜRDÜRÜLEBİLİR KENTSEL DÖNÜŞÜMÜN İLKELERİ VE BİLEŞENLERİ

Dr. Öğr. Üyesi Salih Çiftçi¹

ÖZET

Bu çalışmada öncelikle sürdürülebilirlik kavramı incelenmiş ve daha sonra kavramın ilkeleri ve ölçütleri üzerinde durulmuştur. Sürdürülebilir kentsel dönüşümün tanımı yapılarak, kentsel dönüşümde sürdürülebilirliğin sağlanmasına etki eden ilkeler açıklanmıştır. Sürdürülebilirliğin bileşenleri olan; ekonomik, sosyal ve çevresel sürdürülebilirlik çerçevesinde kentsel dönüşüm kavramı değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kentsel Dönüşüm, Sürdürülebilir Kentsel Dönüşüm, İlkeler, Bileşenler

SUSTAINABLE URBAN TRANSFORMATION PRINCIPLES AND COMPONENTS

ABSTRACT

In this study, priority and then principles and criteria of the concept are emphasized. By defining sustainable urban transformation it is described that affect the sustainability principles in urban transformation. The components of sustainability; the concept of urban transformation has been evaluated in the context of economic, social and environmental sustainability.

Keywords: Urban Transformation, Sustainable Urban Transformation, Principles, Components

GİRİŞ

Gelişen teknoloji, ulaşım ve iletişim ağlarının iyileşmesi ve kendi iç dinamiklerinin de etkisiyle kentsel nüfus sürekli bir artış göstermektedir. Nüfus artışı doğal olarak kentsel mekânın şekillenmesine etki etmektedir. Kentler; küreselleşen dünyanın şartlarına uygun hale gelmek, yaşam standardını artırmak, rekabet edebilmek,

---

*Bu Çalışma “Toplum Temelli Bir Yaklaşım Olarak Sürdürülebilir Kentsel Dönüşüm: Ankara Dikmen Vadisi Örneği” adlı Doktora tezinden üretilmiştir.

¹Bartın Üniversitesi, İİBF, SBKY Bölümü, sciftci@bartin.edu.tr

marka kent olabilmek gibi birçok sebepten ötürü kentsel dönüşüm projelerine ihtiyaç duymaktadır.

Kentsel dönüşüm; aşırı nüfus yoğunluğunun sebep olduğu plansız, çarpık, sağlıklı yapılaşma neticesinde değişime uğrayan bir kentsel bölgenin ekonomik, fiziksel, sosyal ve çevresel sorunlarına çözüm getirmeye yönelik yapılan müdahaleyi ifade etmektedir. Asıl olan; kentsel dönüşümü mekânsal boyutunun ötesinde; sosyo-kültürel ve sosyo-ekonomik yansımaları ile ele almak gerektiğidir.

Sürekli ve dengeli bir gelişim şekli olan sürdürülebilirlik kavramı, bugünkü kuşakların ihtiyaçlarını karşılarken, gelecek kuşakların da kendi ihtiyaçlarını karşılama olanaklarının ellerinden alınmamasını ifade etmektedir. Herhangi bir şeyin kendi varlığını sürdürebilmesini, devam ettirebilmesini ve istikrarlı bir şekilde gelişmesini temel amaç edinen kavramın kapsamına, kentsel alanlar da dâhil edilmektedir. Sürdürülebilirlik kavramı, kentlerde sosyal, ekonomik ve çevresel anlamda maksimum fayda sağlayarak, yaşanabilir, sağlıklı, planlı ve düzenli bir kentsel mekânın oluşmasına katkı sağlamaktadır.

1. SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK KAVRAMI, İLKELERİ VE ÖLÇÜTLERİ

Sürdürülebilirlik dar anlamda; herhangi bir şeyin kendi varlığını sürdürebilmesi veya devam ettirebilmesi olarak (Meadowcroft, 1997: 168) tanımlanırken geniş anlamıyla; çevre değerlerinin ve doğal kaynakların savurganlığa yol açmayacak biçimde akılcı yöntemlerle kullanılması olarak ifade edilmektedir. Bugünkü ve gelecek kuşakların haklarını da göz önünde bulundurularak kullanılmasını amaçlayan çevreci dünya görüşü şeklinde tanımlanmaktadır (Keleş, 1998: 112).

Yerine konulabilecek olandan fazla tüketmemek anlamında kullanılan (Blassingame, 1998: 13) sürdürülebilirlik; erişilen son noktayı değil, istikrarlı bir şekilde ilerlemeyi ifade eden bir kavram olarak değerlendirilmektedir. Kıymetli varlıkların yok etmeksizin muhafaza edilmesi ya da ele alınan sistemin ilerlemesini, gelişmesini ifade etmektedir (Mengi ve Algan, 2003: 2).

Ekonomik, çevresel ve toplumsal gereksinimlerin, gelecek kuşakların yaşam koşullarına zarar vermeden karşılanması (Cook, 2000: 54-55) olarak tanımlanan sürdürülebilirlik, Tekeli'ye göre; çevre hareketi içinde ortaya çıkan, oldukça yaygın

kabul gören ve içeriği siyasal süreç içinde, sürekli olarak yeniden belirlenmeye çalışılan bir ahlak ilkesidir (Tekeli, 2001b: 729).

Sosyal, kültürel, ekonomik ve siyasal her ne alanda olursa olsun sürdürülebilirliğin sağlanabilmesi için temel şartın, öncelikle zihniyet değişiminin gerekli olduğu belirtilmektedir. Bununla daha çok siyasal boyuta dikkat çekilmek istenmektedir. Dolayısıyla sürdürülebilirliğin, genel anlamda bir amacı ifade etmekten ziyade daha çok bir süreci ifade ettiği belirtilmektedir (Munier, 2005: 1).

Sürdürülebilirliğin ölçütleri belirlenirken mevcut literatürde iki yaklaşımdan bahsedilmektedir. Bunlardan birincisi, hedeflerin mevcut koşullar ile belirlendiği, ‘aşağıdan yukarıya’ olarak (bottom/up) tanımlanan yaklaşımdır. Burada çevresel, sosyal ve ekonomik amaç ve hedeflere eşzamanlı olarak ulaşma ile sürdürülebilirliğin sağlandığı kabul edilmektedir. Ancak bu yaklaşımla, sosyo-ekonomik ve çevresel hedefleri bütünleştirmek kolay görülmemektedir. Bu yaklaşımın alternatifi olarak ‘yukarıdan aşağıya’ (up/bottom) yaklaşımı geliştirilmiştir. Bu yaklaşımda ise, toplum tarafından talep edilen ölçütlerin, sürdürülebilirliğin tanımından hareketle belirlendiği söylenmektedir (George, 2001: 99).

Clive George tarafından ileri sürülen bu yaklaşımlarda sürdürülebilirliğin çevresel, sosyal ve ekonomik olarak, üçayaklı yapı şeklinde tanımlanmasının bütünleştirici olmak yerine, potansiyel rekabete vurgu yaptığı ve entegrasyonu zorlaştırarak, çevreden taviz verilmesine yol açtığı belirtilmektedir. Bu nedenle, bu yaklaşıma alternatif olarak ‘ilke-tabanlı’ yaklaşım ileri sürülmektedir. Bu yaklaşımda, sürdürülebilirliğin ilke ve ölçütleri, sürdürülebilirliğin kendi tanımından hareketle oluşturulmaktadır. Gibson ve diğerlerine (2001: 49) göre sürdürülebilirliğin ilke ve ölçütleri şu şekilde sıralanmaktadır;

Bütünlük;

İnsanoğlunun, yeri doldurulamaz yaşamsal fonksiyonlarını korumak için, bağlı olduğu yer ile sosyal – ekolojik ilişkiler kurularak biyofiziksel uyumunun sağlanması,

Yeterlilik ve Fırsat;

Sadece gelecek kuşaklar değil, bugünkü kuşaklarla birlikte gelecek kuşaklar da dâhil olmak üzere herkese yeteri kadar yaşam hakkı olması,

Eşitlik;

Sağlık, güvenlik, sosyal tanınma, politik tercih gibi konularda toplumdaki her grubun zengin veya fakir herkesin eşit hak ve seçeneklere sahip olması,

Etkinlik;

Enerji ve hammadde taleplerinin, sosyal – ekolojik sistemler üzerindeki baskılarının azaltılması,

Demokrasi ve Sivillik;

Sürdürülebilirlik ilke ve ölçütlerinin hayata geçirilmesinde, kurumsal ve bireysel açıdan daha katılımcı, bilinçli ve bilgili olma yönünde kapasite geliştirilmesi,

İhtiyatlılık;

Sürdürülebilirlik konusunda sürprizlere açık olunması ve en zor tahmin edilen riskleri içerecek şekilde süreçler tasarlanması,

Acil ve Uzun Süreli Entegrasyon;

Sürdürülebilirliğin tüm ilkelerinin bir defada acilen ve uzun vadeli çözüm için uygulanması, şeklinde sıralanmaktadır (Gibson ve diğerleri, 2001: 49).

Sürdürülebilirliğin ilke ve ölçütlerinin belirlenmesi ve değerlendirilmesi amacıyla, 1996 yılında, İtalya'nın Bellagio kentinde Rockefeller Vakfı'nca bir grup uluslararası araştırmacı tarafından oluşturulan ve daha sonraki yıllarda Bellagio İlkeleri olarak anılan çalışma yapılmıştır. Öyle ki, oluşturulduğu tarihten itibaren hükümetler, uluslararası şirketler, uluslararası kuruluşlar, sivil toplum kuruluşlarının pek çoğununu bu ilkeleri kullandığı belirtilmektedir. 1997 yılında, bu toplantıya katılan Peter Hardi ve Terrence Zdan tarafından kitaplaştırılarak Uluslararası Sürdürülebilir Kalkınma Enstitüsü'nce Kanada da yayınlanan çalışmada sürdürülebilirliğin ilke ve ölçütleri (Hardi ve Zdan, 1997: 2-4) şu şekilde sıralanmaktadır;

1. Rehber Vizyon ve Amaçlar:

- Sürdürülebilir gelişme yönünde sağlanan ilerlemenin değerlendirilmesi süreci, sürdürülebilir gelişmeye ilişkin net bir vizyon ve bunu tanımlayan

hedefler tarafından yönlendirilmelidir.

2. **Bütüncül Perspektif:**

- Hem parçaların hem de sistemin bütününe gözden geçirilmesi,
- Sosyal, ekolojik ve ekonomik alt sistemlerin refahı kadar bunların yönünün değişim oranları ve parçalar arasındaki etkileşimin göz önünde tutulması,
- Parasal ve parasal olmayan bakımından, insan ve ekolojik sistemler için maliyet ve faydalarını yansıtacak şekilde, insan faaliyetlerinin olumlu ve olumsuz sonuçlarının dikkate alınması gerekmektedir.

3. **Temel Bileşenler:**

- Aşırı tüketim ve yoksulluk, kaynak kullanımı ve hizmetlere erişim, insan hakları gibi konularda, bugünkü ve gelecek kuşaklar arasındaki benzerlik ve farklılıkların gözetilmesi,
- Hayatın dayandığı ekolojik koşulların gözetilmesi,
- Ekonomik gelişmeyle birlikte bireysel ve sosyal refaha katkı yapan diğer piyasa dışı konuların gözetilmesi gerekmektedir.

4. **Yeterli Kapsam:**

- Hem kısa vadeli kararları hem de gelecek kuşakların ihtiyaçlarını kapsayacak biçimde insan ve ekosistem ufkunun benimsenmesi,
- İnsan ve ekosistemler üzerinde yapılan çalışmaların sadece yerel düzeyde değil aynı zamanda daha uzun mesafeli etkilerinin tanımlanması,
- Gelecekteki durumları tahmin etmek için tarihsel ve mevcut koşullara bakılması.

5. **Pratik Odaklılık:**

- Açıkça belirlenmiş kategoriler listesi veya çerçeve oluşturularak vizyon ve amaçların gösterge ve değerlendirme ölçütlerine bağlanması,
- Analiz yapabilmek için sınırlı sayıda anahtar konu belirlenmesi,
- Gösterge değerlerinin hedefler, referans değerleri ve eğilimleri ile karşılaştırılması,

6. Açıklık:

- Kullanılan veri ve metotların herkese açık hale getirilmesi,
- Veri ve yorumlardaki yargı, varsayım ve belirsizliklerin açık hale getirilmesi.

7. Etkili İletişim:

- Kullanıcıların ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde tasarlanması,
- Karar vericilerin katılımında bulunmasına hizmet edecek gösterge ve diğer araçların geliştirilmesi,
- Basit ve anlaşılır bir dil ve kolay bir yapı oluşturulması.

8. Geniş Tabanlı Bir Katılım:

- Farklı ve değişen değerlerin tanınmasını sağlamak için, yerel halk da dâhil olmak üzere gençleri, kadınları, mesleki, teknik ve sosyal grupların geniş katılımının sağlanması,
- Benimsenen politikalarla elde edilen sonuçlar arasındaki bağlantıyı koruyan karar verici katılımının sağlanması.

9. Sürekli Değerlendirme:

- Kapasiteyi geliştirmek için sürekli yapılacak ölçümlerle eğilimlerin belirlenmesi,
- Karmaşık, belirsiz ve sık sık kendini tekrarlayan sistemlerin değiştirilmesi,
- Amaç, gösterge ve çerçevelerin yeni yaklaşımlara göre ayarlanması,
- Karar verme, kolektif öğrenme ve geri bildirim teşvik edilmesi.

10. Kurumsal Kapasite:

- Karar alma sürecinde açıkça sorumluluk verilmesi ve sürekli destek sağlanması,
- Veri toplama, bakım ve dokümantasyon için kurumsal kapasitenin sağlanması,
- Yerel değerlendirme kapasitesinin geliştirilmesidir.

Sürdürülebilirliğin ilkeleri ve ölçütleri yanında sürdürülebilirliğin göstergeleri de söz konusudur. Uluslararası ilke ve ölçütlerin yanı sıra sürdürülebilirlik değerlendirmelerinde kullanılmak üzere ülkeler kendi sürdürülebilirlik göstergelerini kendilerinin oluşturduğu belirtilmektedir (Zoral, 2011: 17).

Sürdürülebilirliğin ölçütleri; analitik, normatif ve politik yansımalarla da incelenmektedir. Becker'e göre bunlar; üç temel kategoriden oluşmaktadır. Birincisi ekonomik süreçtir. Bu süreç, malların üretim ve tüketim şekilleri ve düzeyleri ile ilgilidir. Sosyal hiyerarşi, yaşam biçimleri ve değer yargıları gibi sosyal ve kültürel yapıyla ilgili olan sosyal süreçler ise ekonomik süreçleri koruyarak biçimlendirmektedir. Kurumsal düzenlemeler ve karar verme süreci olan son kategorinin ise; karar verme sürecine katılım ve bu konudaki duyarlılık ile yaklaşım stratejilerinin yürütülmesi ve değişen şartlara uyum için yapılan kurumsal düzenlemelerle ilgili olduğu belirtilmektedir (Becker, 1999: 9).

Sürdürülebilirliğin çok boyutlu ve açık uçlu bir süreç olduğu, dolayısıyla sağlıklı ve gerçekten sürdürülebilir bir gelişme için, bu ilke ve ölçütlerin her boyutta var olması gerektiği söylenmektedir. Sachs'a göre sürdürülebilirliğin bileşenleri şu şekilde ifade edilmektedir; sosyal sürdürülebilirlik ve onun sonucu olan kültürel sürdürülebilirlik. Çevresel ve bölgesel sürdürülebilirliklerle tamamlanan, ekolojik sürdürülebilirliktir. Burada, doğanın sermayesinin korunması gerektiği vurgulanmaktadır. Her alandaki niceliksel ve niteliksel ilerlemenin, sürekli ve sosyal açıdan tarafsız olmasını sağlamak üzere, her türlü ekonomik sistemin, verimliliğinin sağlanması olarak tanımlanan ekonomik sürdürülebilirliğin; kurumların, yaklaşımların ve kuralların da buna dâhil olduğunu belirtmektedir. Sonucusu ise politik sürdürülebilirliktir. Politik sürdürülebilirliğin tatmin edici bir ulusal ve uluslararası yönetim çerçevesi sağladığı için önemi vurgulanmaktadır (Sachs, 1999: 27).

2. SÜRDÜRÜLEBİLİR KENTSEL DÖNÜŞÜM

Sürdürülebilirlik kavramı, 90'lı yıllardan itibaren kent planlamasında özellikle ele alınan bir kavram olmuştur. Geleneksel planlama anlayışının öngördüğü gelişim modellerinin yapay çevre, sosyal çevre ve doğal çevreye olan olumsuzluklarını bertaraf edebilmek amacıyla yeni yaklaşımlar geliştirilmiştir. Kentlerin çöküntüye uğramış,

sağlıksızlaşmış, köhnemiş, terk edilmiş alanlarının yeniden kente kazandırılması olarak ifade edilen kentsel dönüşüm kavramı son yıllarda sürdürülebilirlik yaklaşımı ile değişime ve gelişime uğramaktadır. Ekonomik bir canlandırma olarak görülen kentsel dönüşümün, sürdürülebilirlik ilkesiyle birlikte çevresel ve sosyal yönleride öne çıkmakta, dönüşüm katılımcı ve bütüncül bir yaklaşım olarak ele alınmaktadır. Sürdürülebilir kentsel dönüşüm, dönüşüm uygulamalarının yapıldığı bölgedeki tüm paydaşların, temel ihtiyaçlarını karşılayan, çevreye duyarlı ve yüksek yaşam kalitesi sunan bir uygulama yaklaşımı olarak tanımlanmaktadır (Nijkamp vePerrels, 1994: 5-15).

Kentlilere yaşanabilir, adil bir kent sunma biçimi olan sürdürülebilir kentsel dönüşüm; kentsel mekânın yaşanabilirliğini devamlı hale getirerek, mekânın gelecek nesillere iletilmesi olarak tanımlanmaktadır. Bir kentin yaşayabilen, yaşanabilen bir yerleşke olabilmesi için çeşitli ekonomik, mekânsal, sosyal, kültürel ve yapısal sorumlulukları bulunmaktadır. Sürdürülebilir kentsel dönüşüm için olması gereken bu sorumluluklar; ekonomik çeşitlilik, nitelikli iş gücü, fiziksel, sosyal ve kültürel düzeyde yüksek yaşam kalitesi, iyi iletişim, gelişmiş ulaşım olanakları, katılımcı karar alma ve uygulama süreci şeklinde belirtilmektedir (Rypkema, 2008: 1).

Sürdürülebilir kentsel dönüşüm kavramının, net bir şekilde tanımlanamadığı, ancak açıklanabildiği, kavramın güçlü bir sosyal sistemi ve çevre korunmasını inşa edecek durumlar ve pratikler çerçevesinde, planlı müdahalelerle yapılaşmış kentsel mekânlar olarak ifade edildiği görülmektedir (Eren, 2006: 28).

Bu anlamda sürdürülebilir kentsel dönüşüm; *Economical Vitality, Environment Protection, Social Equity* kelimelerinde geçen E harflerinden hareketle; 3E Dengesi olarak belirtilen “Ekonomik Canlılık”, “Çevresel Koruma” ve “Sosyal Adalet”in eş zamanlı olarak bulunduğu durumu ifade etmektedir (Weinberg, 2000: 5).

2.1.Sürdürülebilir Kentsel Dönüşümün İlkeleri

Gerek ulusal gerekse yerel düzeyde kentler, sosyal ve ekonomik gelişmenin sağlanmasında büyük önem taşımaktadır. Ülkemizde, nüfusun büyük bir kısmının kentlerde yaşadığı düşünüldüğünde, artık kentler barınma, istihdam ve hizmetlerin sunumunda öncü rol oynamaktadır. Tüm bunlar bir arada düşünüldüğünde, kentlerin bir baskı altında kaldığı ve kent içinde olduğu kadar kent çevrelerinde de bozulmaların

yaşandığı görülmektedir. Bunların önlenmesi için gerekli olan stratejilerin ise; üretici, ekolojik ve kapsayıcı kentsel dönüşüm uygulamaları olduğu ifade edilmektedir. Sosyal, ekonomik, siyasal ve yönetsel açıdan sürdürülebilirlik ile çevreyi de içinde barındıran dinamik ve çok yönlü bir süreç olarak ifade edilen (Mumtaz ve Walls, 2004: 2) sürdürülebilir kentsel dönüşümün; rekabet, temiz çevre, toplumsal eşitlik, katılım, barınma, arazi kullanımı, ulaşım, istihdam, sağlık, eğitim, güvenlik gibi kamu hizmetleri de dâhil tüm politika alanlarını kapsadığı ifade edilmektedir (Bayram, 2001: 257).

Sürdürülebilirlik kavramının ekonomik, sosyal, çevresel ve kültürel yönlerden etkilediği kentsel dönüşüm olgusu için geliştirilen, dönüşüm uygulamalarına ilişkin kapsayıcı ilkeler ise şu şekilde sıralanmaktadır (SDC, 2002: 15):

- Sürdürülebilir kentsel dönüşüm; ekonomik ilerlemeyle birlikte sosyal ve çevresel adaleti de birleştirerek, karşılıklı olarak fayda sağlar
- Dönüşüm alanında yaşayanların, çevrelerine ilişkin kaygılarına yanıt vererek fiziksel çevrenin sosyal davranışlara nasıl etki ettiğini tanımlar
- Dönüşüm faaliyetlerini teşvik ederek, kaynak kullanımına ve doğal sistemler üzerinde nötr ya da olumlu yönde etki yapmasını sağlar
- Halkın dönüşüm uygulamalarını sahiplenmesi amacıyla, dönüşüm projelerinin planlanması ve uygulanması süreçlerinde güçlü bir katılım ve işbirliği ortamı sağlar
- Çevresel adaletsizliğe yol açabilecek küçük müdahalelerle hızlı düzeltmeler yerine, istihdam olanaklarının sağlanması ve toplumsal uyumun yükseltilmesi gibi sürdürülebilir yaklaşımları destekler
- Sonuçlardan ziyade çıktılara odaklanarak dönüşüm projelerine başta sürdürülebilirlik olmak üzere, yaşam kalitesi göstergeleri ve sağlık etki değerlendirmeleri gibi birçok etkiyi, projelere entegre eder
- İnşaat malzemesi, yerel kaynak seçimi ve enerji üretimi konularında çevrenin korunmasına yardımcı olarak, kaynakların akılcı kullanımını sağlar
- Geri dönüşüm gibi yerel çevresel faaliyetlerle toplumsal yeniden yatırım fırsatları sunar

- Sağlık hizmetleri, gıda, yeşil alanlar gibi kamu hizmetlerine çevreye duyarlı yerel ulaşım ağları ile erişimi artırır
- Motorlu taşıtlardan ziyade o bölgede yaşayan halk için daha fazla mekânlar oluşturur
- Kişilerin yaşadığı yere aidiyet duyması, toplumsal uyumun güçlendirilmesi amacıyla, toplulukların kapasitesinin ilerletilmesi için gerekli ortamı sağlar
- Sosyal donatılar aracılığıyla kentsel mekânı daha çekici hale getirerek canlı, sosyal ve çekici kentsel alanlar oluşturur
- Yaşam alanlarının yıkım gibi eylem neticesinde boşaltılarak, halkın yerlerinden edilmeden yaşam alanlarının yenilenmesini sağlar
- Sürdürülebilir kentsel dönüşüm, tüm ortak paydaşlarla birlikte işbirliğine gidilerek grupların katılımını sağlar.

BM bünyesindeki Sürdürülebilir Kalkınma Komisyonu (SDC) tarafından belirlenen sürdürülebilir kentsel dönüşüm ilkelerine bakıldığında, çevresel ve doğal sistemlere uyum, sosyal ve çevresel adaletin sağlanması, katılım ve işbirliği, yaşanabilir kent, yaşam kalitesinin artırılması, sürdürülebilirlik gibi unsurların ön plana çıktığı görülmektedir.

Bu ilkeler, bir yandan kentlerin ve yerleşkelerin bir amaç çerçevesinde insan yaşamına uygun hale getirilmesine işaret ederken, diğer yandan bu amaçlar doğrultusunda yapılan uygulamaların yarattığı durumların dizginlenmesi, etkilerinin denetim altına alınması için yorumcul bir bakış açısını da ifade etmektedir. Yaşanabilir kent ve sürdürülebilir kentsel dönüşüm kavramlarının esas çıkış noktasına bakıldığında, kentsel mekâna ve yerleşkelere yapılan müdahalelerin amaçları ve sonuçları açısından yegâne hedefin, insan doğasına uygun yaşam alanlarının inşası olduğu söylenmektedir. Kentsel dönüşüm kavramı farklı alanlarda yaşanabilir kent, yaşam kalitesi ve sürdürülebilirlik kavramlarıyla birlikte anılmaktadır. Kent planlama ve mimarlık alanlarında daha çok mekânsal düzenlemelerle insan ilişkisine vurgu yapmak amacıyla yaşanabilir kent kavramı ele alınırken, insani gelişme, yaşam kalitesi, çevrebilim ve ekonomi alanlarında da sürdürülebilirlik kavramının öne çıktığı belirtilmektedir (Howley ve diğ., 2009: 850).

2.2.Sürdürülebilir Kentsel Dönüşümün Bileşenleri

Sürdürülebilir kentsel dönüşümün ekonomik, sosyal ve çevresel olarak üç bileşeninden söz etmek mümkündür. Çünkü sürdürülebilir kentsel dönüşümün sağlanabilmesi için söz konusu bu üç bileşenin, aynı zamanda ve aynı doğrultuda gerçekleşmesi gerekmektedir.

2.2.1. Ekonomik Sürdürülebilirlik ve Kentsel Dönüşüm

Çevresel ve sosyal açıdan sürdürülebilir kentsel dönüşüm uygulamalarının, aynı zamanda ekonomik olarak da sürdürülebilir olmasının gerekliliği ifade edilmektedir. Çünkü ekonomik sürdürülebilirlik, çevresel ve sosyal sürdürülebilirliğin gerçekleşmesi için gerekli finansal kaynakların sağlanmasıyla alakalı olarak görülmektedir. Dolayısıyla ekonomik olarak sürdürülemeyen hiçbir dönüşüm uygulamasının, çevresel ve sosyal açıdan da sürdürülebilmesinin mümkün olmadığı belirtilmektedir (Gilbert ve diğ., 2009: 13). Kentsel dönüşüm uygulamalarında, dönüşüm projelerinin başarısının kentsel rant üzerinden ölçüldüğü ifade edilmektedir. Oysa ki insan yaşamıyla ilgili bu denli önemli bir konuda, söz konusu olan rant değil insan olmalıdır.

Sürdürülebilir kentsel dönüşümün ekonomik bileşeni, gelir dağılımındaki adaletsizlik, fakirliğin ortadan kaldırılması gibi makro düzeydeki söylemlerden ziyade, ekonomik sistemin kentsel düzeyde insanların temel ihtiyaçlarına cevap vermesini ifade eder. Bununla birlikte bu bileşen daha çok arsa, arazi gibi kentsel toprak ve su, yeşil alan, tarım arazisi gibi kaynakların kısıtlı olduğunun da göz önünde bulundurulmasının gerekliliğine dikkat çekmektedir. Bu anlamda doğal kaynaklar ve çevresel değerler, kıt kaynaklar olarak ele alınırken, aynı zamanda kentsel mekânın da bir değer ve kaynak olarak ele alınmasının gerekliliği vurgulanmaktadır (Elliott, 2013: 8-10).

Kentsel dönüşüm uygulamalarının, yerel istihdam yaratmada etkili olduğu ifade edilmektedir. Ancak bu durumun, dönüşüm uygulamalarından sonra dönüşüm alanında bir sürdürülebilirlik sağladığı belirtilmektedir. Dönüşüm alanlarında geliştirilecek konut projelerinde sağlanan istihdam, bu konutların dışsal piyasalarla kuracağı işbirlikleri, dönüşüm uygulamaları kapsamında yapılan çeşitli donatı alanları ve eklentileri, yerel ekonomiye yapılan önemli katkılar olarak görülmektedir. Sürdürülebilir kentsel dönüşümün ekonomik bileşeni bakımından önemli sayılan bir diğer husus ise, dönüşüm uygulamalarının daha küçük alanlara ayrılarak ve yıllara yayılarak yapılmasıdır. Çünkü

bu durumun, dönüşüm uygulamalarının yerel halk tarafından yüksek oranda daha kabul edilebilir ve sahiplenebilir olacağı ifade edilmektedir (McGregor ve McConnachie, 1995: 1587-1590).

2.2.2. Sosyal Sürdürülebilirlik ve Kentsel Dönüşüm

Sürdürülebilir kentsel dönüşümün bir diğer bileşeni de sosyal sürdürülebilirliktir. Sosyal sürdürülebilirlik; geleneksel sosyal politikanın prensipleri ile birlikte çevre ve yaşam kalitesi, katılım, sosyal sermaye ve ekonomi gibi günümüzün öne çıkan unsurlarını da kapsamaktadır. Bu anlamda sosyal sürdürülebilirlik, kişilerin kentsel mekânın fiziki sınırları içinde nasıl hareket ettikleri ve birbirleriyle nasıl yaşadıkları ile ilgilenmektedir (Colantonio ve Tixon, 2009: 16).

Sürdürülebilir kentsel dönüşümün sosyal bileşeni olan sosyal sürdürülebilirlik; kişilerin buldukları kentte refah içinde yaşam sürmeleri olarak da adlandırılmaktadır. Kişilere sosyal adalet ve katılım için ortam hazırlamanın yanında, diğer bileşenlerle yani çevresel ve ekonomik karar mekanizmalarıyla bütünleşmesini de sağlamaktadır. Bu bütünleşme, kentsel mekânda bulunan veya bulunması amaçlanan sosyal ve kültürel sistemlerin muhafaza edilmesini ve istikrarlı bir şekilde geleceğe devam etmesini amaçlamaktadır. Bu anlamda sürdürülebilir kentsel dönüşüm için sosyal sürdürülebilirlik, sosyal ve kültürel sistemlerin istikrarının korunmasını ifade etmektedir (Rogers ve diğ., 2006: 44).

Günümüzde, kentsel dönüşüm politikaları ve uygulamaları, sosyal sürdürülebilirlik açısından oldukça önemli görülmektedir. Kentsel dönüşüm uygulamalarının, sosyal sürdürülebilirlik politikası bakımından potansiyel çıktı ve sonuçlar üreteceği ifade edilmektedir. Söz konusu bu çıktılar;

- Demografik değişim (yaşlanma, göç ve hareketlilik)
- Eğitim ve beceriler
- İstihdam
- Sağlık ve güvenlik
- Konut ve çevre sağlığı
- Kimlik, mekân duygusu ve kültür

- Katılım, yetkilendirme ve erişim
- Sosyal sermaye
- Sosyal karışım ve ahenk

• İyi olma hali, mutluluk ve yaşam kalitesi şeklinde sıralanmaktadır (Colantonio ve Dixon, 2009: 4).

Sosyal sürdürülebilirlikte katılımın sağlanması ve ortaklık yaklaşımı, iki önemli etken olarak görülmektedir. Sürdürülebilir kentsel dönüşümün bileşenlerinden olan sosyal sürdürülebilirliğin kapsamına giren katılım, dönüşüm projelerine tüm paydaşların katılımı boyutunda önem kazanmaktadır. Zira katılımdan uzak gerçekleştirilen dönüşüm projelerinin, pek çok eleştiriye maruz kaldığı belirtilmektedir. Dönüşüm projelerine halk katılımının sağlanması, halka gösterilen bir lütuf değil, başvurulması gereken bir zorunluluk olarak görülmektedir. Yerel halkın katılımının sağlanması dönüşüm planlamasının bir parçası ve dönüşüm sürecinin bir sonucu olarak değerlendirilmektedir (Atkinson, 2010: 51-78). Bu anlamda dönüşüm uygulamaları aslında, dönüşüm alanında oturan kişilerin bir ürünü olarak kabul edilmelidir.

Sürdürülebilir kentsel dönüşüm açısından katılımdan sonra, önemli görülen bir diğer unsur ise, dönüşüm uygulamalarının ortaklıklar çerçevesinde yapılmasıdır. Kentsel dönüşüm projelerinin, uygulandığı çevrenin fiziki, sosyal ve ekonomik değerlerini dikkate alan yerel ölçekli, çok aktörlü ortaklıklar çerçevesinde yapılması, dönüşüm uygulamalarının başarılı olmasında bir gereklilik olarak kabul edilmektedir. Çünkü ortaklıklar sürdürülebilir kentsel dönüşüm için oldukça önemlidir. Merkezileşmiş politikalar ve geleneksel bürokratik yapılarla dönüşüm uygulamalarının ne başarılı ne de sürdürülebilir olabilmesi mümkündür. Bu anlamda katılımdan uzak ve ortakların olmadığı, tek aktörlü dönüşüm uygulamalarının kentsel mekânda yaşanan sosyal, fiziki ve ekonomik sorunlara çözüm getirmesi beklenmemelidir. Zira dönüşüm uygulamalarının yapılacağı alanın sahip olduğu özelliklere göre farklılaşacak olan ortaklıkların biçimsel ve organizasyonel yapıları yanında, projelerden beklenen kurgu da etkilenecektir. Dolayısıyla sosyal açıdan sürdürülebilir kentsel dönüşümün ortaklık bakımından da en önemli aktörünün, yerel halk olduğu belirtilmektedir (Carter, 2005: 37).

2.2.3. Çevresel Sürdürülebilirlik ve Kentsel Dönüşüm

Çevresel sürdürülebilirlik, insan sağlığı ve biyolojik çeşitliliğin korunarak suyun, havanın, toprağın kalitesinin, insan hayatının refahı ile hayvan ve bitki yaşamının da sürekli kılınmasını ifade eden bir kavram olarak tanımlanmaktadır. Kavram, kaynakların korunmasının ve geliştirilmesinin gerekliliğini vurgulamaktadır. Çevresel bileşen; kirliliğe sebep olan atığın hava, su ve toprak gibi kaynaklar tarafından emilme kapasitesini aşmaması anlamına gelmektedir. Bu anlamda çevresel sürdürülebilirliğin, insan faaliyetleri için sınırlandırıcı bir işlev gördüğü ifade edilmektedir (Mengi ve Algan, 2003: 10).

Çevresel sürdürülebilirlik için geliştirilen yeni bir kavram da “ekolojik ayak izi” kavramıdır. Ekolojik ayak izi; “bir insan topluluğunu desteklemek için gereken kara parçasının alanıdır. Bu alan, belli bir yaşam standardı ve tüketim alışkanlıklarına sahip insan topluluğunun gereksinim duyduğu kaynakların üretildiği ve ortaya çıkan atıkların da zararsız hale dönüştürüldüğü, sınırları belli ve ekolojik yönden üretken bir alan” olarak tanımlanmaktadır (Yıldırım ve Göktürk, 2004: 466). Bir yerleşimin ayak izi, o yerleşimin kapladığı alandan büyük ise, sürdürülebilirlik bakımından o alanın devamlılığı tehlikeye girmektedir.

Ekolojik ayak izi gibi bir başka kavram da “kültürel taşıma kapasitesidir”. Bu kavramın, diğer canlılar için kullanılan ve belirli bir canlı topluluğunu desteklemek için gerekli olan toprak parçasının, taşıma kapasitesinden esinlenilerek geliştirildiği belirtilmektedir. Taşıma kapasitesi kavramının önüne kültürel sıfatı eklenerek, bir insan topluluğunu desteklemek için gerekli olan toprak parçasının ifade edilmek istendiği söylenmektedir (Şahin, 2004: 200).

Çevresel sürdürülebilirlik bileşenlerinin; nüfus ve yapı yoğunluğu, ekoloji, enerji, ulaşım ve geri dönüşüm olduğu belirtilmektedir. Nüfus ve yoğunluğun bir takım avantajları olduğu gibi ölçeğini yitirdiği andan itibaren hem görsel hem de çevresel açıdan sorun haline de gelebilmektedir. Aynı zamanda ulaşım başta olmak üzere hizmetlerin verimliliğinde de performans düşüklüğüne neden olmaktadır. Son yıllarda ise; peyzaj ve ekolojik uygulamalar, kentsel alanlarda gündeme gelmektedir. Kentsel açık alanlar, su kaynakları ve diğer doğal yapılar, kentler için yaşam koridorları olarak düzenlenerek kentsel ekolojiye katkı yapmaktadır. Bunun yanında fosil yakıt uzantılı

fazla enerjinin tüketildiği konutlarda ve bütün olarak kentlerde, yeni bir enerji politikasının örneğin; rüzgar, güneş, jeotermal gibi yenilenebilir enerji kaynaklarının binalara entegre edilmesi, sürdürülebilir çevre için önemli olarak görülmektedir (Pitts, 2004: 61).

Çevresel sürdürülebilirlik bakımından kentsel alanların en büyük sorunlarından biri de şüphesiz ulaşım sorunudur. Kentsel alanda, ulaşım sorununun çözümü için yapılan önerilerin başında, toplu ulaşımın yaygınlaştırılması ve teşvik edilmesi gelmektedir. Bu anlamda toplu taşıma sistemleri ulaşım sorununu çözmek için bir araç olarak kullanılmaktadır. Ancak kentsel işlevlerin, belli bölgelerde toplanması sebebiyle, toplu taşıma sistemlerinin başarılı sonuç elde edebilmesi için belli bir planlama dâhilinde yapılması gerekmektedir. Sürdürülebilir kentsel dönüşümün çevresel bileşeni göz önüne alındığında, yapılması gerekenin, insanların kişisel araçları yerine daha düşük karbon salınımı yapan toplu taşıma araçları, bisiklet ve yürüme gibi ulaşım tiplerinin kullanılmasının teşvik edilmesi gerektiği ifade edilmektedir. Yani kişilerin ulaşım alışkanlıklarının değiştirilmesinin gerekliliği vurgulanmaktadır (Rydin, 2011: 102).

Sürdürülebilir kentsel dönüşümün bileşenleri incelendiğinde; sosyal refahın sağlanması, arazi kullanımı, açık alanların yaygınlaştırılması, koruma/muhafaza etme gibi unsurların ortak olduğu görülmektedir. Bunun yanında dikkat çeken diğer unsurlar ise; toplumun sürece katılımının sağlanması ve toplum bilincinin oluşturulmasıdır.

Sürdürülebilir kentsel dönüşümün bileşenleri incelendiğinde; sosyal refahın sağlanması, arazi kullanımı, açık alanların yaygınlaştırılması, koruma/muhafaza etme gibi unsurların ortak olduğu görülmektedir. Bunun yanında dikkat çeken diğer unsurlar ise; toplumun sürece katılımının sağlanması ve toplum bilincinin oluşturulmasıdır.

SONUÇ

Kentlerin çöküntüye uğramış, köhnemiş ve yaşam standartı düşmüş alanlarının yeniden kente kazandırılması şeklinde ifade edilen kentsel dönüşüm uygulamaları; bu alanların ekonomik, fiziksel ve çevresel koşullarının iyileştirilmesinde kullanılan bir yöntem haline gelmiştir.

Kentler, sürekli bir değişim ve dönüşüm içerisinde olan dinamik yapılardır. Bu anlamda, her bir kenti, aslında canlı bir organizma olarak düşünmek gerekmektedir. Kentleri salt fiziksel yapılardan kurulu oluşumlar şeklinde algılamak, kentsel dönüşüm uygulamalarından beklenen sonuçların elde edilmesine engel olmaktadır. Dolayısıyla kentsel mekânı, sadece fiziksel bir mekân değil aynı zamanda sosyal, siyasal, ekonomik, kültürel boyutları olan alanlar, biçiminde düşünmek gerekmektedir.

Kentsel dönüşüm, kente yapılan fiziksel müdahaleden daha geniş bir kavram olarak ele alınmasıyla birlikte, sürdürülebilirlik yaklaşımı ile değişime ve gelişime uğramaktadır. Geleneksel planlama anlayışında, fiziksel müdahalelerle sadece ekonomik bir canlandırma olarak görülen kentsel dönüşüm uygulamalarında, sürdürülebilirlik düşüncesiyle birlikte çevresel ve sosyal yönler ön plana çıkmış, dönüşüm katılımcı ve bütüncül bir yaklaşım olarak ele alınmaya başlamıştır.

Sürdürülebilir kentsel dönüşüm, dönüşüm uygulamalarının yapıldığı bölgedeki tüm paydaşların, temel ihtiyaçlarını karşılayan, çevreye duyarlı ve fiziksel, sosyal ve kültürel düzeyde yüksek yaşam kalitesi sunan, bir uygulama yaklaşımıdır. Bu yaklaşım; çevresel ve doğal sistemlere uyum, sosyal ve çevresel adaletin sağlanması, katılım ve işbirliği, yaşanabilir kent, yaşam kalitesinin artırılması, sürdürülebilirlik gibi unsurları ön plana çıkarmaktadır.

KAYNAKÇA

Atkinson, Rob (2010), “Kentsel Dönüşüm, Yerel Halk Katılımı ve Değişim”, Kentsel Dönüşümde Politika, Mevzuat, Uygulama Avrupa Deneyimi İstanbul Uygulamaları, içinde Edt. Dilek Özdemir, Nobel Yayın Dağıtım. Ankara, ss:51-78.

Bayram, Ferhat (2001), Sürdürülebilir Kentsel Gelişme: Araçlar, Yaklaşımlar ve Türkiye, Cevat Geray’a Armağan, Mülkiyeliler Birliği Yayınları, No.25, Ankara, ss:251-265.

Becker, Egon (1999), “Exploring Uncommon Ground; Sustainability and The Social Sciences”, Sustainability and Social Sciences, Edt. Egon Berker and Jahn Thomas, Zed Books, London, pp:4-14.

Blassingame, Lurton (1998), “Sustainable Cities: Oxymoron Utopia or Inevitability”, The Social Science Journal, Vol. 35, No. 1, ss:1-13.

Carter, Andrew (2005), “Strategy and Partnership in Urban Regeneration” Edt. Peter Roberts and Hugh Sykes, Urban Regeneration A Handbook, SAGE Publications, London.

Colantoino, Andrea, Dixon, Tim (2009), “Measuring Socially Sustainable Urban Regeneration in Europe”, Oxford Institute for Sustainable Development (OISD), Oxford Brookes University, Oxford.

Cook, J. Sara (2000), “Ekolojinin Mimarisi”, Domus Dergisi, S.10, (Nisan-Mayıs), ss: 52-57.

Elliott, A. Jennifer (2013), An Introduction to Sustainable Development, Simultaneously, New York.

Eren, Fatih (2006), Kentsel Dönüşümlerde Kamu-Özel Ortaklıkları ve Özel Girişimin Dönüşümdeki Varlığı: Konya Örneği, Selçuk Üniversitesi F.B.E. Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalı, Yayınlamamış Yüksek Lisans Tezi, Konya.

George, Clive (2001), “Sustainability Appraisal For Sustainable Development: Integrating From Job to Climate Change”, Impact Assessment and Project Appraisal, Vol. 19, No.2, (June), pp:95-106.

Gibson, B. Robert and others (2001), Specification of Sustainability-Based Environmental Assessment Decision Criteria and Implications for Determining Significance in Environmental Assessment, Department of Environment and Resource Studies, Sustainable Development Research Institute, University of British, Columbia.

Gilbert, Richard, Stevenson, Dan, Girardert, Herbert, Stren, Richard (2009), Making Cities Work The Role of Local Authorities in The Urban Environment, Earthscan Publishing, London.

Hardi, Peter ve Zdan, Terrence (1997), Assessing Sustainable Development; Principles in Practice, International Institute for Sustainable Development, Manitoba, Canada.

Howley, Peter, Scott, Mark, Redmad, Declan (2009), "Sustainability Versus Liveability: An Investigation of Neighbourhood Satisfaction", *Journal of Environmental Planning and Management*, Vol.52, No.6, ss:847-864.

Keleş, Ruşen (1998), *Kentbilim Terimleri Sözlüğü*, İmge Kitabevi, Ankara.

Mcgregor, Alan, Mcconnachie, Margaret (1995), "Social Exclusion, Urban Regeneration and Economic Reintegration", *Urban Studies*, Vol.32, No.10, (December), pp: 1587-1600.

Meadowcroft, James (1997), "Planning Democracy and The Challenge of Sustainable Development", *International Political Science Review*, Vol.18, No.2, (April), ss:167-189.

Mengi, Ayşegül ve Algan, Nesrin (2003), *Küreselleşme ve Yerelleşme Çağında Bölgesel Sürdürülebilir Gelişme: AB ve Türkiye Örneği*, Siyasal Kitabevi, Ankara.

Mumtaz, Babor, Walls, Micheal (2004), *Background Report on Sustainable Human Settlements Development and Management*, 12. Session of The Commission on Sustainable Development, April, New York.

Munier, Nolberto (2005), *Introduction to Sustainability: Road to a Better Future*, Springer Science & Business Media, Ottawa, Canada.

Nijkamp, Peter, Perrels, Adrian (1994), *Sustainable Cities in Europe*, Eartscan Publishing, London.

Pitts, Adrian (2004), *Planning and Design Strategies For Sustainability and Profit*, Architectural Press Elsevier, Oxford.

Rogers, P. Peter, Jalal, F. Kazı, Boyd, A. John (2006), *An Introduction To Sustainable Development*, Harvard University Press, London.

Rydin, Yuonne (2011), *Governing For Sustainable Urban Development*, Taylor & Francis e-Library, London.

Rypkema, Donovan (2008), "Heritage and Sustainable Development", *Global Urban Development*, Vol.4, No.1, pp:1-8.

Sachs, Ignacy (1999), "Social Sustainability and Whole Development", *Sustainability and Social Sciences*, Edt. Egon Berker and Jahn Thomas, Zed Books, London, pp:25-36.

SDC, Sustainable Development Commission (2002), *Vision For Sustainable Regeneration, Environment & Poverty The Missing Link*, London, <http://www.sd-commission.org.uk/> (17.08.2014).

Şahin, Yusuf (2004), "Etik Ancak Otoriter Bir Kavram: Kültürel Taşıma Kapasitesi", *Ankara Üniversitesi S.B.F. Dergisi*, C.59, S.4, ss:194-226.

Tekeli, İlhan (2001b), *Sürdürülebilirlik Kavramı Üzerinde İrdelemeler*, Cevat Geray'a Armağan, Mülkiyeliler Birliği Yayınları, Ankara.

Weinberg, S. Adam (2000), *Urban Recycling And The Search For Sustainable Community Development*, Princeton University Press, USA.

Yıldırım, Uğur, Göktürk, İsmail (2004), “Sürdürülebilir Gelişme”, Çevre Sorunlarına Çağdaş Yaklaşımlar, içinde Edt. Mehmet C. Marin, Uğur Yıldırım, Beta Basım Yayım, İstanbul, ss:449-488.

Zoral, Pınar (2011), *Sürdürülebilir Kalkınmanın Mekânsal Planlama Pratiğine Aktarılması; Sürdürülebilirlik Değerlendirmesi ve Türkiye Uygulaması*, Gazi Üniversitesi F.B.E. Şehir ve Bölge Planlama Yayınlanamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara